

BLU360 1 Bacheloroppgave

Kandidat 46

Oppgaver	Oppgavetype	Vurdering	Status
i Informasjon	Dokument	Automatisk poengsum	Leveret
1 Opplasting av bacheloroppgave	Filopplasting	Manuell poengsum	Leveret
2 Opplasting av samtykkeskjema	Filopplasting	Manuell poengsum	Leveret

BLU360 1 Bacheloroppgave

Emnekode	BLU360	PDF opprettet	24.08.2016 10:39
Vurderingsform	BLU360	Opprettet av	Hilde Lyster
Starttidspunkt:	12.05.2016 08:45	Antall sider	35
Sluttidspunkt:	02.06.2016 13:45	Oppgaver inkludert	Ja
Sensurfrist	201606230000	Skriv ut automatisk rettede	Ja

Seksjon 1

Informasjon

Eksamensinformasjon:

[Eksamensinformasjon for innlevering](#)

Forside:

[Framsidedmal Bachelor-mal med Nord logo](#)

Samtykkeskjema:

[Samtykke til Nord universitets' bruk av prosjekt, kandidat bachelor og masteroppgaver](#)

Opplasting av bacheloroppgave

Opplasting bacheloroppgave

Last opp pdf.-filen her. Maks én fil.

BESVARELSE

Filopplasting

Filnavn	5247175_cand-3365692_5224938
Filtype	pdf
Filstørrelse	585.893 KB
Opplastingstid	02.06.2016 08:08:43

Neste side
Besvarelse
vedlagt

BACHELOROPPGAVE

Emnekode: BLU360

Navn: Jannike Tørstad Hildrum

Barn i sorg.

Hvordan kan pedagogisk leder veilede foreldre til barn som opplever sorg?

Children and sorrow.

How should the pedagogical leader in todays kindergarten guide parents of children who experiences sorrow?

Dato: 02.06.2016

Totalt antall sider: 28 (inkludert framside)

FORORD

Valget av tema i forhold til bachelor ble tidlig bestemt ut ifra egne erfaringer rundt sorg hos barn. Jeg ville fordype meg mer rundt barn i sorg og krise. Jeg har fått muligheten til å fordype meg i et tema som jeg selv syntes var interessant og noe som jeg mener er relevant i forhold til barnehagelærerens oppgaver. Gjennom undersøkelser har jeg fått kunnskap om hvordan barnehager jobber med sorg, og hvorfor det er viktig å tilegne seg kunnskaper rundt barns sorg, og hvorfor man skal arbeide med omsorg i barnehagen for å ta vare på barna, gjennom veiledning av foreldre.

Dette er et tema som ofte blir *tabubelagt* og vanskelig å snakke om for noen mennesker, men kanskje noe av det mest naturlige som skjer i livets gang. Vi må aldri slutte å tilegne oss kunnskaper om dette temaet, vi må være åpne for at det vil komme og vise respekt når det kommer.

Ved denne bacheloren går en stor takk til mine informanter som har stilt opp og vist stort engasjement og gitt meg mye kunnskap rundt temaet. Jeg vil gi en stor takk til Kathrine Moen som har vært min veileder under prosessen, takk for gode råd, engasjerte tilbakemeldinger.

SAMMENDRAG

I de siste årene har kunnskapen og forståelsen omkring barn og sorgarbeid økt betraktelig. Forståelsen for viktigheten av hvordan voksne forholder seg til barnet i sorg, bør være av den betraktning at det er til det beste for barnet. I dette studiet har jeg funnet ut hvordan tre ulike barnehager arbeider med sorg hos barn, og hvordan de bruker veiledning i arbeidet. Får å få svar på problemstillingen min har jeg gjennomført et semistrukturert intervju med tre pedagogiske ledere. Ut fra resultatene mine fant jeg ut at en barnehage jobber aktivt med veiledning av foreldre og personalet, mens de to andre jobber mindre med dette. Alle lederne vektla omsorg og tillit som sentrale begreper i arbeidet med barns sorg.

Formålet med denne prosessen har vært å fått innsikt i *hvordan* pedagogisk leder møter foreldre, *hvordan* de bruker veiledning, og *hva* gjør de når situasjonen oppstår. Dermed lyder problemstillingen slik: ***Hvordan kan pedagogisk leder veilede foreldre til barn som opplever sorg?***

Innholdsfortegnelse

FORORD.....	1
SAMMENDRAG	1
1. INNLEDNING	3
1.1 Begrunnelse for valg av tema.....	3
1.2 Avgrensing	4
1.3 Begrepsavklaring.....	4
1.3.1 Sorg.	4
1.3.2 Foreldresamarbeid.....	5
1.3.3 Veiledning	5
2. TEORETISK TILNÆRMING	5
2.1 Barns sorg.....	6
2.2 Omsorg for barn i sorg.	7
2.3 Veiledning	9
3. METODE	11
3.1 Kvalitativ intervju som forskningsmetode.	11
3.2 Utvalg	13
3.3 Analyse.....	13
3.4 Ethiske hensyn.....	13
4. RESULTATER	13
4.1 Hva sa intervjuobjektene om arbeid med sorg i barnehagen?.....	14
4.2 Hva sier intervjuobjektene om veiledning av foreldre i barnehagen?.....	17
5. DRØFTNING.....	18
5.2 Barn i sorg.	18
5.2 Omsorg for barn i barnehagen.....	20
5.3 Samarbeid med foreldre med veiledning som ressurs.....	22
6. KONKLUSJON	23
7. REFERANSER	25
8. VEDLEGG	26
8.1 Intervjuguide.	26
8.2 Samtykkeskjema.....	27

1. INNLEDNING

1.1 Begrunnelse for valg av tema

I 2015 døde det totalt 40866 mennesker av ulike årsaker. Blant disse var det 139 barn under ett år. De som dør etterlater seg som oftest familie og venner. I barnehagen er det *nesten* en selvfølge at man før eller siden vil møte barn som opplever sorg, tap av nærmeste eller tap av kjæledyr. (Statistisk sentralbyrå, 2016) Det finnes ingen konkret statistikk over hvor mange barn som blir berørt av sorg, dermed er det vanskelig å finne noe eksakt tall på dette. Det vil høre med til virkeligheten at barn vil oppleve det å måtte forholde seg til dødsfall i nære relasjoner:

«Det er et faktum at det i samfunnet har skjedd en endring når det gjelder vår omgang med døden. Døden har i stor grad blitt institusjonalisert, og for mange er dette feltet et tabuområde». (Simonnes, 1995:76)

Døden er noe av det mest naturlige som vil skje i våre liv, men alt tatt i betraktning så er dette et område som har blitt skyggelagt, som Simonnes beskriver over blir ofte *døden* et område som blir tabubelagt. Sorg og død er et tungt tema, et tema som kan berøre alle følelsene på en og samme gang. Men hva skjer når barn opplever sorg? Atle Dyregrov mener at i dagens samfunn er det et faktum at både foreldre, besteforeldre, søsken, venner, venners foreldre og lærere kan dø. Når yngre mennesker dør, rammer dette både voksne og barn ualmennlig sterkt. Skoler og barnehager vil på ulikt vis bli berørt av dødsfall som rammer barn. Behovet for informasjon om barns reaksjoner og hensiktsmessige måter og håndtere de ulike situasjonene blir viktige for at vi som voksne skal forstå og kunne hjelpe barna. (Dyregrov, 2006:13)

Jeg opplevde i en alder av 11 år å miste noen som sto meg svært nær i familien. Å være et barn når døden inntreffer skal ikke være en byrde, barn fortjener å bli møtt med respekt, omsorg og trygghet. Begrunnelsen for at jeg valgte temaet barn i sorg er på grunn av at dette er et tema som betyr mye for meg. Med dette som grunnlag har jeg valgt å undersøke hvilken betydning sorg har for barns utvikling og hvordan barnehager bruker veiledning i arbeid med sorg hos barn. Gjennom arbeidet med denne oppgaven ønsket jeg å belyse viktigheten av å se barnet når det opplever sorg, og hvordan man opparbeider seg et godt samarbeid med foreldre i barnehagen. Jeg vil tørre å påstå at det er en stor sannsynlighet for at dette er et tema som vil møte meg i arbeidslivet, dermed anser jeg at dette er relevant på alle måter i forhold til barnets beste. Det å kunne tilegne seg kunnskaper rundt hva som skjer med barn når de opplever sorg,

og hvordan man kan opparbeide seg et godt samarbeide med foreldrene, vil være en sentral del i arbeidet med sorg. Sorg kan påvirke hverdagslige aktiviteter og omgangskretsen med andre. Dette er et tema som engasjerer meg, og jeg holder fast på at dette er viktig å ta tak i, og helst så tidlig som mulig slik at barn ikke tenger å gå igjennom sorgen alene, kan man tak i dette tidlig kan man bidra til å minske ettervirkningene. Problemstillingen min ble:

Hvordan kan pedagogisk leder veilede foreldre til barn som opplever sorg?

1.2 Avgrensing

I oppgaven min har jeg hatt fokus på hvordan den pedagogiske lederen i barnehagen kan veilede foreldre til barn som opplever sorg. Jeg har fokusert på sorg der dødsfall er årsak, ut ifra barns forståelse av døden har jeg valgt å ikke ta tak i noen spesiell aldersgruppe, men heller ha fokuset på hele barnegruppen. Jeg valgte en kvalitativ metode med intervju som forskningsmetode, på bakgrunn av dette valgte jeg å være åpen i forhold til barns alder og heller ha fokuset på hvordan barnehagen tar vare på barn når de opplever sorg, og hvordan de arbeider med veiledning av foreldre. Jeg har ikke valgt noen avgrensings spørsmål, men jeg har tre tema som vil gå igjen i oppgaven min: *Barn i sorg, omsorg i barnehagen og veiledning.*

Disse tre elementene vil være sentrale i forhold til oppgaven min, både i teorikapitlet, intervjuene og i drøftingsdelen. For å kunne avgrense oppgaven min i den retningen som jeg ønsker, har jeg valgt å la disse tre være underkapitler i teksten. Igjennom dette studiet har jeg forsøkt å finne svar på hvordan barnehager bruker veiledning som ressurs både i kollegiet til hverandre og med foreldre, og hvilke kunnskaper de har i forhold til barns sorg. For å få svar på problemstillingen min valgte jeg å benytte meg av intervju av tre pedagogiske lederne, dette har jeg beskrevet nærmere i metoddelen. Resultatene fra intervjuene – undersøkelsen kommer i eget kapittel, og til slutt vil jeg drøfte resultatene mine opp imot teorien som jeg synes er relevant i forhold til problemstillingen.

1.3 Begrepsavklaring.

I begrepsavklaringen vil jeg ta for meg de begrepene som jeg anser som sentrale i forhold til oppgaven min. Jeg vil forklare nærmere hvordan begrepene defineres, slik at utenforstående best mulig kan forstå sammenhengen i oppgaven min.

1.3.1 Sorg.

«Det er ulike definisjoner på sorg, og de fleste understreker at sorg innebærer en sterk og ubehagelig følelse av savn på grunn av tap av en person eller gjenstand man har

følelsesmessig tilknytning til. Det er vesentlig å være bevisst over at barn har ulike behov i sorgsituasjoner. Det kan være behov for omsorg og åpen oppførsel, det kan være behov for å bli inkludert, behov for å vise følelser, men også behov for å få ro og stillhet». (Simonnes, 1995:88)

1.3.2 Foreldresamarbeid.

I barnehagelovens formålparagraf finner vi formuleringer med hva som er målet med foreldresamarbeidet:

«Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnets behov for omsorg og lek, og fremme læring og dannelse som grunnlag for allsidig utvikling».
(Barnehageloven § 1 formål, 1. ledd)

1.3.3 Veiledning.

Veiledning omhandler en etisk handling der veileder sitter med en kompetanse som kan bidra til at veisøker vil oppdage og fortelle selv, og videre kunne se muligheten til å oppdage egne behov. (Tveiten, 2013:19-20)

2. TEORETISK TILNÆRMING

Hvordan kan pedagogisk leder veilede foreldre til barn som opplever sorg?

I teoridelen har jeg valgt å ha fokus på hvorfor det er viktig å arbeide med barns sorg, hvordan man kan veilede foreldre og hvorfor omsorg er viktig i forhold til barns sorg og utvikling. Jeg har tatt for meg foreldresamarbeid, noe som henger godt sammen med veiledning i oppgaven min. Jeg har valgt å skille mellom tre punkter i forhold til problemstillingen min: Barns sorg, omsorg og veiledning.

Jeg har støttet meg mye til *Georg Herbert Mead* sin teori rundt forming av selvbildet. Mead hevder at personligheten blir formet i samspill med omverden, og at mennesket blir endret når verden rundt forandrer seg. Han mener at måten foreldrene håndterer situasjonen som oppstår, kan være svært avgjørende for barnets videre utvikling og vekst. (Simonnes, 1995:25) Om man setter Meads teori i sammenheng med Simonnes teori som omhandler fremmedgjøring av begrepet sorg, kan vi hvilken betydning barns selvbildet har i arbeidet med sorg. Når man fremmedgjør begrepet *død og sorg* hos barn og unge, vil man bidra til at det blir vanskeligere å snakke om døden, og det vil også bidra til usikkerhet rundt hvordan man skal møte mennesker som er i sorg. Når man opplever usikkerhet, blir det naturlig å trekke seg unna for å ikke si noe som er galt, eller gjøre noe galt.

Videre sier Simonnes at dette vil gjøre det ekstra vanskelig for de som er pårørende, og opplever sorg i privat tilstand. Han beskriver at når pårørende opplever usikkerhet rundt seg, opplever de, at de alene må komme seg ut av sorgen på en best mulig måte. (Ibid. 78) Ut i fra dette kan fremmedgjøring av sorg få videre konsekvenser for barns selvbildet om andre barn og voksne vil trekke seg unna på grunn av redsel og for lite kunnskap om temaet. Atle Dyregrov påpeker at det tjener liten hensikt å holde informasjon rundt dødsfallet skjult for barn. Barn vil og trenger å høre sannheten, selv om den må gis ord som er tilpasset deres alder. (Dyregrov, 2006:93)

2.1 Barns sorg.

Jeg har valgt å ta for meg hvorfor barnehagen bør ha kjennskap til barns sorg, og hvilke utfall sorg kan få hos barn. Ifølge Atle Dyregrov er barnehagebarn de mest hjelpeløse og passive dersom dødsfall eller andre kriser rammer dem. Barn er de som er mest avhengige av hjelp utenfra for å gjenvinne likevekt. Han sier videre at barn har en begrenset forståelse for det som skjer og kan være svært sårbare for atskillelser, slik at dødsfall rammer dem spesielt sterkt. (Ibid. 59) Ut i fra dette så sier Eidhamar mfl., hvis noen som opplever et alvorlig tap, ikke tillater seg å sørge, kan det fort få konsekvenser på lang sikt. I verste fall kan det føre til en såkalt opphengt sorgreaksjon. Den arter seg gjerne som en diffus og vedvarende depresjon. På bakgrunn av dette har arbeid med sorg og sorgarbeid så stor verdi. Det er viktig å påpeke at barn er svært sårbare, for dem er det helt avgjørende at de voksne møter dem der de er i sin sorg. (Eidhamar & Leer-Salvesen, 2014:161)

I boka *sorg hos barn* definerer Dyregrov at barns forståelse av døden utvikles parallelt med barnets tankemessige modning gjennom barndommen. Han går ut i fra at utvikling av dødsbegreper kan skje i ulikt tempo, men utviklingsgangen er den samme. Før barnet blir 6 til 7 år, tillater ikke barnets modning en mer sammenhengende forståelse av hva liv er og hvordan kroppen og kroppsdelene fungerer. Videre begrunner han at barn under fem år oppfatter ikke døden som permanent. Når barn opplever at noen er borte «for alltid», er dette utenfor deres fatteevne. Barn opplever døden som gjenkallelig, og vil i sine utsagn klart gi uttrykk for dette. (Dyregrov, 2013:16) Dyregrov har noen sitater rundt barns forståelse av døden:

«Kan vi ikke hjelpe pappa opp igjen av graven». «Kan vi ikke ta med saft til pappa i graven?». «Kan guttebabyer også dø?». (ibid. 16)

Dyregrov viser til umiddelbare og vanlige sorgreaksjoner hos barn. Han begrunner at barn som voksne, ikke reagerer på en og samme måte. Det er en stor variasjon på hvordan barn reagerer på nyheten om at noen er død. Om vi tar for oss noen av de umiddelbare sorgreaksjonene hos barn, så har vi *sjokk og vanтро, forferdelse og protest, apati og lammelse* og sist men ikke minst *barn fortsetter i sin vanlige lek*. Når det begrunnes med umiddelbare reaksjoner så handler det om når døden inntreffer uten forvarsel, barn med eller uten mentalforberedelse vil som oftest utvikle umiddelbare sorgreaksjoner. Selv om vi har umiddelbare sorgreaksjoner så beskriver også Dyregrov en rekke vanlige sorgreaksjoner hos barn. Går vi inn på de vanligste reaksjonene så handler det om at barn kan få: *Angst, sterke minner, søvnforstyrrelser, tristhet, lengsel og savn, sinne og oppmerksomhetskrevede atferd, skyld, selvbebreidelser og skam*. Den kanskje vanligste reaksjonen blant barn etter dødsfall er *angst*. Når barnas nærmeste dør, så blir noe av deres trygghet i tilværelsen borte:

«Når det skjedde med pappa, da kan det jo også skje med mamma». (Dyregrov, 2013:20)

Ut i fra dette så handler det om hvordan vi møter barn i sorg. Dyregrov sier at selv om mindre barns dødsbegreper ikke er så godt utviklet, er det ingen tvil om at barn kan reagere sterkt på dødsfall. Han sier videre at barn er svært konkrete på dette alderstrinnet, og det er fordelaktig å unngå abstrakte forklaringer, eller omskrivninger som barnet kan ta svært bokstavelig. Dette gjelder f. eks. omskrivninger som at den døde sover eller har dradd på en reise. Det er ikke uvanlig at barn som har fått døden beskrevet på denne måten, kan bli redde for foreldrene når de hviler middag, eller de skarpt motsetter seg at noen drar på en på en reise. (ibid. 16)

2.2 Omsorg for barn i sorg.

I rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver blir det presisert at barn har rett til omsorg og nærhet:

«Barn har rett til omsorg og nærhet. For barnehagen er det en primær oppgave å gi omsorg og nærhet og sørge for at barna ut fra alder og individuelle forutsetninger blir møtt med lydhørhet, innlevelse og vilje til samspill. Barnehagen skal gi rom for barns utøvelse av empati og omsorg i hverdagen». (Kunnskapsdepartementet, 2011:15-16)

I boka *omsorg i barnehagen* beskriver Tholin at arbeidet med omsorg for barn i barnehagen med en åpen og tilgjengelig oppgave. Med dette begrunner hun at det kan være nærliggende å fremheve oppgaven med å bli kjent med hvert eneste barn. Dette kan være en krevende innsats for personalet, men samtidig så vil dette bidra til at man oppdager barns tanker, perspektiver og synspunkter. (Tholin, 2013:100) I barnehageloven blir omsorg omtalt som en

verdi i seg selv, omsorg blir beskrevet som nært knyttet til oppdragelse, helse og trygghet og det er samtidig en viktig forutsetning for barns utvikling og læring. (Barnehageloven §2 Barnehagens innhold 107)

Ut ifra omsorgsbegrepet sier Dyregrov at barnehagepersonalet bør ha tilegnet seg elementær kjennskap til sorg, ved å forstå de voksnes reaksjoner kan forståelsen for barnas omsorgsmiljø bli bedret. Videre sier han at kanskje den viktigste hjelpen foreldre kan gi sine barn er at de tar vare på seg selv, slik at de ikke hindrer barna i deres bearbeiding av sorg. Han legger ikke skjul på at foreldres sorg er tung og vanskelig, men han sier at viktigheten er at samme hvor vanskelig situasjonen er rent følelsesmessig så må foreldrene gi av sin oppmerksomhet og overskudd til barna sine. (Dyregrov 2011:76-77)

«I følge Mead dannes vårt selvbilde gjennom symbolsk interaksjon med mennesker omkring oss. Vi kan ikke erfare oss selv direkte, men bare symbolsk, på en indirekte måte, det vil si gjennom andres reaksjoner på oss. Det er den andres respons på oss vi observerer. Individet speiler seg selv i andre mennesker. Gjennom blikk, ord og handlinger kan vi bekrefte samværet, som kan bidra til å hemme eller fremme barnets selvopfatning». (Tholin, 2013:103)

Berit Bae har lagt stor vekt på verdien av å kunne gi «kraft til barns opplevelse». Med dette mener hun å bekrefte, noe som vil si at man på ulikt vis kommuniserer med at man ser og erkjenner den andre. Bae hevder at *trange kommunikasjonsprosesser* som hemmer barns selvutvikling, blir preget av fjernhet fra den andre, hun sier videre at et smil som ikke blir gjengjeldt med et smil, men heller blir besvart med en likegyldig mine kan bidra til at barn oppfatter dette som å bli oversett eller ignorert. (Ibid. 103)

Bugge sier at barn lever ikke ut sorg gjennom reaksjoner på selve krisens innhold, men heller at barn lever ut sin sorg i konkrete hverdagssituasjoner. Barns sterke og fremmende følelser spilles ut gjennom handlinger som barnet er kjent med. Hva som er kjent for barnet vil variere fra barn til barn. Som voksnen skal man gi konkret hjelp til å la barna uttrykke og skape tapshistorie og lære. Hun mener det handler om å åpne for mangfoldige uttrykksformer, verbale og non verbale uttrykk, være oppmerksom på hva barnet er opptatt av, og hva som er meningsfullt og kjent for barnet. Videre begrunner hun at man skal ha respekt for barns strev med å begripe, og at man skal ta barn på alvor og se hvilken mening barnet forsøker å skape. (Bugge & Røkholt, 2009:152)

I boka til Petter Skants – *omsorg i kriser*, blir omsorg vektlagt som det mest sentrale i arbeid med barn i sorg. Skants sier at vi skal gi omsorg, ha trygge rammer, gi alderstilpasset informasjon og skjærme mot inntrykk. Dette skal gjøres på grunn av at barn er spesielt sårbare

på grunn av at de er grunnleggende avhengig av sine omgivelser og familien. Skants presiserer at når voksenpersonene rundt barnet er utrygge, blir barnet også utrygt. (Skants, 2008:189)

«Mange foreldre synes det er vondt å se hvordan barna har det, og kan ønske å bagatellisere det eller trøste det bort». (Bugge et al., 2009:85)

Bugge mfl. Begrunner barns sorg med at foreldre må akseptere at de ikke kan fjerne smerten hos barn. Hun mener at dette ikke er et problem som kan fikses, men heller en prosess som vil vare over lengre tid. Videre begrunner hun at foreldre fort kan bli utålmodige i barnas prosess, de ønsker at dette skal være over, men viktigheten av å respektere at også for barn er dette en prosess som vil ta tid. For foreldrene er det viktig at de forsikrer barna sine om at dette er en prosess som de vil klare, og at det vil bli bedre. (Ibid. 85)

2.3 Veiledning.

I rammeplanen kan man koble veiledning sammen med foreldresamarbeid. Som det står beskrevet her:

«Foreldre kan ha behov for hjelp og veiledning i oppdragelsesspørsmål. Det kan i enkelte tilfeller være riktig å søke ekstern hjelp og veiledning i arbeidet med barn og familier i vanskelige situasjoner». (Kunnskapsdepartementet, 2011:18)

I stortingsmelding nr. 41 om kvalitet i barnehagen, omhandler foreldresamarbeidet kvalitet i barnehagen om man opparbeider seg et godt samarbeid:

«God informasjonsflyt mellom hjem og barnehage er viktig for både barna, foreldrene og for barnehagens virksomhet. Det er først og fremst den daglige dialogen mellom foreldre og barnehagen som bidrar til god kvalitet for det enkelte barnet». (Meld. St, 41)

I boken om *Foreldresamarbeid i barnehagen*, beskriver forfatterne Grythe mfl, at det er barnehageloven og rammeplan for barnehagen som gir retningslinjene og setter opp rammene for foreldresamarbeidet i den enkelte barnehage. De begrunner at allerede i barnehagelovens formålsparagraf første ledd gjøres det klart at barnehagen i samarbeid med foreldrene skal hjelpe til med å gi barna gode utviklings og aktivitetsmuligheter. (Grythe & Midtsundstad 2013:18) Grythe mfl, omtaler kommunikasjon og informasjon som både forutsetninger og nødvendige bestanddeler for å kunne opparbeide seg et velfungerende samarbeid med foreldrene. Gjennom foreldresamtaler utveksler foreldre og personalet erfaringer rundt barnet. Grythe et.al, beskriver at gjennom samtalen blir partene stilt ovenfor hverandre, noe som igjen

kan gi muligheter for oppfølgingsspørsmål, korrigeringer og eventuelle utdypinger. På denne måten begrunner Grythe at partene har større anledning til å kunne gjøre seg forstått på, men om partene er usikre på hva samtalen har omhandlet kan det være nødvendig og benytte seg av *metakommunikasjon*. Når man benytter seg av *metakommunikasjon* etter en samtale, innebærer dette at selve kommunikasjonssituasjonen gjøres til gjenstand for kommunikasjon mellom partene, kort sagt begrunner han at partene forteller om de synes de har blitt hørt, forstått og akseptert av den andre parten. (Ibid. 88)

I boka om *veiledning for barnehagelærere* blir Batesons kommunikasjonsteori gjenspeilet i veiledningssituasjonene, teorien støtter seg på at alt vi gjør er kommunikasjon. Ifølge Bateson så handler det om at vi sier noe om oss selv gjennom de ordene vi bruker og hvordan vi uttrykker oss. Med blick, kroppsspråk, stemmebruken og hvilket ansiktuttrykk vi ut spiller hører sammen med ordene vi bruker. Bateson beskriver at i samhandling med andre mennesker, vil det vi ikke sa og den informasjonen vi ikke ga være kommunikasjon og vil videre påvirke vårt forhold til omgivelsene. Vi tilegner oss informasjon ved å lytte til ordene og måten de blir sagt på. (Birkeland & Carson, 2014:92)

Veiledning som *gestalttenkning* blir begrunnet med en modell som bygger seg opp på fenomenologi, gestaltteori og eksistensialisme. *Gestalttenkning* bygger på forståelsen av menneskets handlinger ut fra deres subjektive perspektiv, og at verden vi lever i har en mening og betydning for oss mennesker. Birkeland et. al, beskriver veiledningen med at vi er opptatte av veisøkers opplevelse av det han eller hun ønsker veiledning på. I gestaltveiledningen er særlig følelsene og kroppsreaksjonene i fokus – man kan si at veiledningen handler om å få andre til å bli klar over følelser som de ikke vet at de har, og utvikler seg i samspill med omgivelsene. Vi blir den vi er gjennom våre handlinger og vårt engasjement i disse handlingene. Birkeland et. al, beskriver veiledningen med at vi skal forholde oss til veisøkers opplevelse av virkeligheten, og veiledningen bør derfor starte med akseptering av veisøkers virkelighetsforståelse:

«Jeg forstår at du opplever dette som vanskelig» (Ibid. 121)

I boka *veiledning mer enn ord* beskrives veiledning som spontant eller planlagt, med veiledning av foreldre vil den i hovedsak være planlagt og strukturert. Innholdet i veiledningen er sjeldent planlagt, når veileder og veisøker møtes finner man i fellesskap ut hva behovet til fokuspersonen er, og deretter blir dette innholdet for veiledningen. (Tveiten, 2013:87)

Birkeland et. al, betegner gestaltveiledning som oppmerksom på *her og nå*, vi som veileder må være tilstede her og nå, det er nå vi eksisterer og det er bare i nuet vi kan endre oss. I veiledningen trekkes det en forbindelse mellom veisøkers opplevelse her og nå og til veisøkers historie. Det som skjer i veiledningen gjøres til gjenstand for refleksjon og settes i sammenheng med tidligere erfaringer. (Ibid. 60) Tveiten beskriver hensikten med veiledningen er at spørsmålene som blir stilt er til for å hjelpe til med klarhet og oppmerksomhet. Videre sier hun at gestaltteorien representerer en metodisk innfallsvinkel til erkjennelse, selvinnsikt og forståelse.

«Vi har muligheten til å ta vare på oss selv dersom vi er klar over de mulighetene vi har, og bruker dem» (Tveiten, 2013:61)

3. METODE

I denne delen vil jeg presentere hvilken metode jeg har valgt å benytte meg av for å finne svar på problemstillingen min: **Hvordan arbeider pedagogisk leder med veiledning av foreldre til barn som opplever sorg.** Om vi belyser samfunnsvitenskapen kan vi se et tradisjonelt skille mellom kvantitative datainnsamlingsmetoder (tall og statistikk) og kvalitative (ord og tekster). Som Postholm mfl, belyser blir ofte blir disse fremstilt som motsetninger, der kvalitative metoder betraktes som induktive, mens de kvantitative betraktes utelukkende som deduktive. (Postholm & Jacobsen, 2011:41) Går man nærmere inn på de to ulike studiene: *kvalitative* og *kvantitative* kan man se ulikhetene på hvordan man samler inn datamaterialet. I kvantitative studier er man ofte *deduktiv*, å være deduktiv vil si at forskeren har utarbeidet et sett av hypoteser og variabler som ikke endres i løpet av forskningsperioden. (Ibid. 40) En kvantitativ studie blir ofte omtalt med:

«Det eneste som teller, er det som kan telles». (Løkken & Søbstad, 2013:35)

En kvalitativ studie blir ofte omtalt som en helhetsorientert studie, man velger å se bort fra det enkelte, og heller ha fokus på forskningen som en helhet. Man er ofte *induktiv* i kvalitativ forskning, å være induktiv tilsier at man går inn i forskningen med et åpent sinn. (Ibid. 35)

3.1 Kvalitativ intervju som forskningsmetode.

Problemstillingen min tilsier at valget av metode ble en kvalitativ studie, for å finne svar på hvordan barnehagen arbeidet med veiledning og sorg, valgte jeg å intervju tre pedagogiske ledere i ulike barnehager. Jeg hadde en induktiv tilnærming til forskningsprosessen, som nevnt tidligere omhandler en induktiv tilnærming om å gå inn i prosessen med et *åpent sinn*. Jeg ønsket å tilegne meg mer kunnskaper rundt de områdene jeg hadde lite forhåndskunnskaper rundt. Når metoden ble en kvalitativ studie, ga det meg muligheten til å

kunne gå mer i dybden i forhold til temaet.

«En kvalitativ studie er gjerne helhetsorientert i sin tilnærming til fenomenet som skal studeres. Forskeren vil prøve å se sammenhenger, få tak i totaliteten, det vil si at det velges et holistisk perspektiv». (Løkken et al., 2013:35)

Jeg valgte å bruke intervju som metode, jeg ønsket å finne svar på hvordan pedagogisk leder arbeidet med sorg i barnehagen, og i intervjuet fikk informanten mulighet til å fortelle sine erfaringer og tanker rundt temaet. Som jeg nevnte tidligere så har jeg hatt en *induktiv* tilnærming, Det vil si at en trekker slutninger fra det enkeltes/spesielle til det allmenne. Materialet som jeg har samlet inn styrer i høy grad konklusjoner og teoridannelser. De erfaringene som er kommet fram i undersøkelsen er de som blir viktige, ikke forhåndsantagelsene. (Ibid. 35) Denne metoden er basert på et subjekt – subjekt forhold – det vil si at metoden tilsier at forsker og informant kan begge påvirke forskningsprosessen. (Bergsland & Jæger, 2014:66)

«Et intervju er bokstavelig talt et inter view, en utveksling av synspunkter og erfaringer som utvikler ny kunnskap. Med et intervju kan man gi en dybde som ikke observasjonene kan gi» (Løkken et al., 2013:104-105)

Under planleggingen av intervjuet, valgte jeg å lage en intervjuguide som inneholdt de temaene som jeg ønsket å ta opp i forhold til problemstillingen min. Intervjuguiden ble en grovskisse av emnene som skulle dekket. Intervjuguiden kan være strukturert eller semistrukturert. Den vanligste formen for intervjuer innenfor kvalitativ metode er semistrukturert eller delvis strukturert. (Bergsland et al., 2014:71) Med bakgrunn i hvordan spørsmål stilles og hvordan intervjuene planlegges, kan intervjuer kategoriseres etter grad av strukturering. (Postholm et al., 2011:73) Jeg valgte å gå for et halvstrukturert intervju. Dette er hovedsakelig en datainnsamlings teknikk som baserer seg på en utspørring av flere individer. Jeg valgte relevante spørsmål på forhånd, men var åpen for at det kunne taes opp tema som ikke var planlagt på forhånd. Et halvstrukturert intervju er mer åpent og induktivt enn et strukturert intervju, som ofte blir betegnet som et mer lukket og deduktivt. (Postholm et al., 2011:79) Ved å ha et halvstrukturert intervju kunne jeg oppnå et intervju som kunne foregå som en naturlig samtale med intervju objektene. Ved å støtte med til intervjuguiden kunne jeg styre intervjuet selv. Jeg valgte å bruke opptaker for å kunne fokusere på intervjuobjektet, og det hun hadde og fortelle.

3.2 Utvalg.

I bacheloren min ville jeg finne ut hvordan barnehager jobber med sorg hos barn og hvordan de jobber med veiledning av foreldre. Jeg valgte barnehager ut ifra hvor det var relevant for meg og intervjuet, det vil si at jeg valgte barnehager som ligger i hver sin kommune. Jeg valgte tre ulike barnehager med helt ulik bakgrunn i forhold til arbeid med barns sorg. Grunnen til at jeg valgte tre barnehager var for at jeg ønsket å se hvilke tanker de hadde rundt sorg og veiledning. Ved å velge pedagogisk leder til intervju, fikk jeg tanker fra noen som har et større ansvar ovenfor barn og personalet. For meg var det de pedagogiske lederne som kunne gi meg best svar på oppgaven min.

3.3 Analyse.

For å forenkle analyseringen av intervjuene valgte jeg å bruke båndopptaker, dette ga meg muligheten til å være helt tilstede under intervjuet. Jeg fikk et godt inntrykk av intervjuene på bakgrunn av at jeg fikk god kontakt med den som ble intervjuet og at jeg fikk med alle detaljer på båndopptakeren. Jeg transkriberte intervjuet for å opprette en struktur som gjorde det lettere for meg å skape orden i begrepene og resultatene som jeg ville bruke. Dette vil si at jeg har omgjort datamaterialet til en tekst. Etter transkriberingen kunne jeg kategorisere intervjuet i viktige temaer som er relevante i forhold til oppgaven: Sorg, Omsorg og veiledning. Disse temaene blir brukt som kapitler gjennom hele oppgaven.

3.4 Etiske hensyn

«Behandling av personopplysninger er et viktig aspekt ved forskningsetikk, og det er lovfestet at den enkelte ikke skal bli krenket gjennom behandling av personopplysninger».
(Lov om behandling av personopplysninger, 2012, § 1) For å kunne skjerme mine informanter sendte jeg ut et samtykke og et informasjonsskriv hvor det sto beskrevet at intervjuet er anonymt og valgfritt, resultatene som kom fram ville bli brukt dersom de samtykket til dette. Jeg avtalte med styrerne i de ulike barnehagene i forkant av intervjuet om hva som var tema og hvem som eventuelt kunne stille til intervju, de pedagogiske lederne valgte selv å stille ut ifra sine egne erfaringer. Ved innsamling av data fra barnehager må regler for personvern overholdes, jeg har lagt opp til full anonymisering i alle intervju og informantene har fått betegnelsene informant 1,2 og 3.

4. RESULTATER

I dette kapitlet har jeg delt resultatene inn i de temaene som jeg har kommet fram til under analyseringen. Når jeg skulle ut og intervjuet i de tre ulike barnehagene, visste jeg lite om hva

jeg gikk ut til på forhånd. Ingen av barnehagene hadde jobbet mye med barn i sorg, men alle hadde synspunkter på hvordan man skal jobbe med dette. Den første og siste barnehagen jeg gikk ut til hadde ikke så stort fokus på veiledning, men hadde et ønske om å kunne jobbe mer med dette. Resultatet ble litt som jeg håpet på, jeg ville høre hvordan barnehagene jobbet med sorg, og hvilke tanker de hadde rundt dette. Jeg har valgt å kategorisere resultatet inn i tre temaer som har gått igjen i hele oppgaven min: *Barn i sorg*, *Omsorg og Veiledning*. Jeg har lagt inn underkategorier for å få det ryddig og oversiktlig i resultatene. Intervjuobjektene har fått betegnelsen informant en, to og tre.

4.1 Hva sa intervjuobjektene om arbeid med sorg i barnehagen?

Ut i fra spørsmålet om hvilken erfaring de pedagogiske lederne har i arbeid med sorg i barnehagen, ser jeg at ut ifra svarene så har to av intervjuobjektene hatt situasjoner der barn har opplevd sorg, mens den tredje informant hadde mindre erfaring rundt sorg hos barn. Alle informantene var enige i at sorg er et tema som har blitt tabubelagt og tungt og snakke om. Alle informantene nevnte at man skal følge en beredskapsplan, men ut ifra svarene jeg fikk så ser jeg at informantene ikke er spesielt kjent med planene.

Informant 1 sier at de har hatt ulike situasjoner i barnehagen, men hver situasjon er ulik i forhold fra person til person, videre beskriver *informant 1* at sorg har blitt mer tabubelagt, hun føler at dette har kommet med tiden. Med dette mener informanten at det er et tema man helst ikke skal snakke om, på grunn av at det berører så mange følelser på en gang. Informanten nevnte at de har en beredskapsplan som de skal følge, og denne gikk hun igjennom rett før jeg skulle intervju. Informanten forteller at det står beskrevet i planene hva de skal gjøre om en situasjon oppstår.

Informant 2 har også hatt situasjoner der barn har opplevd sorg, men begrunner videre at de ikke har observert noen stor sorg hos barna. *Informant 2* gjenspeiler det informant 1 sier om at sorg har blitt tabubelagt. Men begrunner videre at man begynner å bli bedre på å snakke om sorg i den nye generasjonene. *Informant 2* konkluderer med at om man selv har opplevd sorg, har man en større åpenhet for å kunne snakke om sorg åpent med andre, samtidig som man blir tryggere på rollen sin. Informanten nevner at de har en beredskapsplan som de går igjennom av og til, men hun er usikker på om de har noen som er rettet mot barn i sorg.

Informant 3 synes at det er vanskelig å kunne begrunne temaet uten å ha noen erfaring rundt det. Videre sier *Informant 3* at dette er et tema som vi er for feige til å snakke om, *hun* mener at man tabu belegger temaet og legger det til siden. «*Nei dette snakker vi ikke om nå*».

Informanten legger ved at de har en beredskapsplan som barnehagen skal følge om det skulle skje noe, men hun forteller at denne er det lenge siden de har oppdatert seg på.

Jeg stiller intervjuobjektene spørsmålet om hvordan de jobber i møte med barn og foreldre som opplever sorg i barnehagen. Jeg får forholdsvis like svar i forhold til hvordan man skal forholde seg til barn og foreldre. Alle informantene legger stor vekt på barns beste og hvordan man skal ta vare på barna i sorgprosessen. De har også fokus på lydhørhet ovenfor både barn og foreldre, tillit og åpenhet er sentrale begreper informantene bruker når de begrunner hvordan de har arbeidet med sorg. Informant 1 og 2 har mer erfaring rundt arbeid med sorg i barnehagen enn hva informant 3 har.

Informant 1 begrunner viktigheten med at foreldrene er åpne ovenfor personalet med at barnehagen har behov for informasjon rundt barnets reaksjoner og det som eventuelt kan berøre barnet. Informanten beskriver arbeidet med sorg, med at barnehagen tar tak i det daglige som berører barnet. Hun forteller at det er viktig at både personalet og foreldrene er lydhøre ovenfor hverandre, foreldrene må kunne gi barnehagen et innblikk i forhold til hva som skjer her og nå, for informant 1 er det viktig å kunne se barna, være lydhør ovenfor hva som interesserer barna her og nå.

Informant 2 er innom det samme som informant 1, om viktigheten rundt at foreldrene er åpne i forhold til personalet, de skal kunne gi informasjon som omhandler barnet i situasjonen akkurat nå. *Informant 2* legger vekt på at man skal opparbeide seg et godt samarbeid med foreldrene, og dette opparbeider man seg ved tillit og gjensidig respekt. *Informant 2* sier at det er viktig med å kunne begrunne arbeidet faglig ovenfor foreldrene, dette vil bidra til at foreldrene får et innsyn i hvorfor det er viktig å ta tak i arbeidet med sorg i barnehagen. Gjensidighet mellom foreldre og barnehagen har mye å si i forhold til hvordan man opparbeider seg det gode samarbeid.

Informant 3 har ikke så mye erfaringer rundt hvordan man arbeider med sorg i barnehagen, men har noen tanker rundt at man skal være ærlige i arbeid med sorg, være ærlige både ovenfor foreldre og barn. Videre sier *informant 3* at man skal være lydhør i forhold til observasjon av barnet, det som blir observert skal videre formidles til foreldrene til barnet. For informant 3 er det viktig at observasjonen framstår som konkret i en samtale med foreldrene, begrunne arbeidet med fagstoff og gi foreldrene muligheten til å få et innblikk i hvorfor barnehagen jobber med temaet.

Jeg stiller intervjuobjektene spørsmålet om hvilken kunnskap de besitter i forhold til bearbeiding barns sorgprosess. Ut i fra svarene til de tre lederne har alle et felles mål om å ta vare på barnet på best mulig måte. Alle tre informanter har et fokus på at barn er her og nå, og da er viktigheten rundt at personalet er lydhøre for barns situasjoner. Alle tre informantene understreker at omsorg er viktig i forhold til at barnet skal opparbeide seg en trygghet i barnehagen. Jeg ser at informant 2 og 3 legger mer vekt på hvordan vi kommuniserer med barna, enn hva informant 1 gjorde.

Informant 1 legger stor vekt på at barnehagen har ansvar for hva som gjelder barnet daglig, hun mener det er viktig at barna ser at personalet finns der, og at barna opplever trygghet. Hun påpeker at vi ikke skal påføre barna mer sorg enn det de har behov for «Vi skal ikke gå å synes synd på barna». Informant 1 beskriver leken som noe av det viktigste barna har, hun forteller videre at barn har behov for å være i sitt vanlige miljø. Hun understreker at barn kanskje ikke har synlige reaksjoner, men i lek kan barna leke fram reaksjonene. Som hun forteller så er det i leken barna kan bruke sine egne ord og sette følelser på hva som skjer i deres her og nå situasjon.

Informant 2 forteller at barn har et naturlig forhold til sorg og død, hun begrunner dette med at barns naturligste reaksjon er å fortsette leken som at ingenting har hendt. Hun sier videre at barn kan føle mer sorg på grunn av at foreldrene sørger. Informanten 2 sier at det er viktig at barn får stille spørsmål og reflektere rundt hva som skjer når de er klare for dette. Hun forteller at barn reagerer ulikt, noen vil snakke åpent om det som skjer, mens andre vil lukke det inne. Hun påpeker at barn er oppmerksomme, de oppfatter mer enn hva vi tror, barn ser og hører det vi tror vi skjuler. Videre forteller hun at barn leker ofte ut det som de opplever hjemme, med dette mener hun at de voksne i barnehagen skal være lydhøre ovenfor det barna sier.

Informant 3 forteller at man skal ta barns sorg på alvor i deres sorgprosess, man skal vise barn omsorg og trygghet. Hun fremhever at de voksne må være oppmerksomme på hvordan man kommuniserer med barn, barn hører mye, de ser det de ikke skal se og er oppmerksomme på andres væremåter. Hun forteller videre at barn får med seg det meste som skjer i hjemme selv om foreldrene tror at de skjerner barna, det som barna har observert hjemme kommer som oftest fram i barnehagen. Hun vil løfte at vi skal møte barn og foreldre med respekt, man skal ikke lyve men heller ikke fortelle noe annet enn hva foreldrene har fortalt.

4.2 Hva sier intervjuobjektene om veiledning av foreldre i barnehagen?

Ut i fra spørsmålene rundt foreldresamarbeid og veiledning i barnehagen fikk jeg ulike svar på hvordan barnehagene arbeidet med dette. Ut i fra svarene så ser jeg at ikke alle arbeider like mye med veiledning som andre, og kanskje ikke helt vet hvilken betydning veiledning har i forhold til barnehagen som læringsarena. *Informant 2* forteller at barnehagen jobber godt med veiledning både av personal og foreldre, mens *informant 1* forteller at de ikke bruker veiledning på foreldre. *Informant 3* har ingen erfaring med veiledning i barnehage, men skulle gjerne ønske at de hadde jobbet mer med dette.

Informant 1 forteller at de arbeider med å være lydhør ovenfor foreldrene, hun ville observert i forhold til om foreldrene har behov for veiledning i prosessen sin. Hun fremhever at barnehagen ikke kan være de som styrer om foreldrene skal ha veiledning eller ikke, men de kan styre den daglige praten. For informanten var det viktig å kunne kjenne sine grenser, hun påpeker at man ikke skal gå for dypt inn i samtalen, for den tiden finnes ikke i barnehagen. I et foreldresamarbeid forteller informanten om viktigheten rundt at man skal være åpne, for den gjensidige informasjonen har mye å si i forhold til barnet og sorgprosessen. I veiledning av personalet legger informanten til at de veileder hverandre i personalet. I veiledning av foreldre legger informanten til at de kan veilede/henvise dem videre til andre. «*Om man sitter i en samtale, kan vi henvise til at det enten finnes behov for foreldrene eller eventuelt barnet å søke veiledning, vi ser om foreldrene ikke har det bra, det syns på deres barn*». *Informant 1*.

Informant 2 forteller at de ikke har drevet noen direkte veiledning av foreldre i arbeid med sorg, men de arbeider med veiledning hver eneste dag. Hun begrunner veiledning av foreldre i sorg bør skje etter hvilke forutsetninger foreldrene har, med dette mener hun hvilken prosess de pårørende har gått igjennom, og hvilke behov de har. Hun vektlegger at alle har ulike sorgprosesser, noen prosesser legger grunnlaget for bearbeiding før dødsfall mens andre prosesser ender med et brått dødsfall. Hun sier at foreldre som har hatt en tøff prosess og kanskje ikke har hatt sjansen til å bearbeide sorgen på forhånd ville hatt større behov for veiledning, og da hadde det vært naturlig for barnehagen og veilede dem i forhold til barnets beste, hun ville også gitt foreldrene råd om de ønsket dette. Hun vil fremheve hvor viktig kommunikasjonen mellom foreldrene er:

«*Det er ingen som kommer med informasjon om man ikke etterspør den*».

Informanten forteller at det er veldig ulikt i forhold til hva foreldre vil dele og ikke. Hun mener det er viktig at man opparbeider seg tillit og blir trygg på rollen sin. I veiledning av personalet sier informanten at de bruker det for å kunne løfte hverandre, alle skal bli gode på

rollene sine. I veiledning av foreldre forteller hun at det har blitt et større behov for dette. Hun begrunner dette med at vi er vi vei inn i en ny generasjon, det er mer å ta tak i nå enn hva det var før.

Informant 3 har ikke hatt så mye erfaring rundt veiledning i barnehagen, men hun har noen tanker og erfaringer fra tidligere om hva veiledning er og handler om. Hun beskriver veiledning med å kunne stille de rette spørsmålene, la veisøker åpne seg opp og reflektere rundt det samtalen handler om. Informanten mener målet med veiledning bør være at veisøker føler at han eller hun har fått hjelp til det de ønsket. Informanten skulle ønske at barnehagen jobbet mer med veiledning slik at hun kunne blitt bedre på å veilede andre, videre sier hun at det skulle vært en naturlig del av barnehage hverdagen. Informanten forteller at hun ville tatt i bruk veiledning på personalmøter og planleggingsmøter, men følger opp ønsket med at det finnes for liten tid, det er så mye som kommer før veiledning på listen over gjøremål.

5. DRØFTNING

«Hvordan kan pedagogisk leder veilede foreldre til barn som opplever sorg?»

I bachelor oppgaven min har jeg undersøkt hvordan barnehager arbeider med barn i sorg, og hvordan man kan veilede foreldrene i arbeidet med sorg. Fokuset har ligget på omsorg hos barn, og hvordan pedagogisk leder møter barn som opplever sorg. I dette kapitlet kommer jeg til å drøfte resultatene mine opp imot teorien jeg har funnet, deretter vil jeg komme fram til en konklusjon og svar på problemstillingen min.

5.2 Barn i sorg.

Ut i fra egne praksiserfaringer i løpet av utdanningen min har jeg fått inntrykk av at en del barnehager har for lite kunnskap rundt barn i sorg. Alle barnehager jeg har vært i besitter en beredskapsplan som skal følges i fall situasjoner oppstår. Jeg sitter igjen med følelsen av at denne planen ofte blir glemt, eller lagt *sist* på listen over ting som skal gjøres. Informantene var bevist på at de hadde beredskapsplaner, alle tre understreket at planene skulle følges og oppdateres jevnlig. Informant 1 hadde mer kjennskap på hva innholdet i planene var, men som hun fortalte så var planen gjennomgått i forbindelse med intervjuet. Hvorfor skal det være slik at beredskapsplanene blir til side lagt? Og hvorfor følte informanten at hun måtte se igjennom planen innen hun skulle stille til intervju?

Ut i fra svarene jeg fikk angående beredskapsplanen så handlet alt om tid, tid til å gjennomføre og tid til å sette seg ned for å kunne holde seg oppdatert. Hvorfor velger barnehagene og prioritere andre gjøremål framfor å holde personalet oppdatert på

beredskapsplanene? Jeg fikk aldri noe godt svar på hvorfor informantene ikke var oppdatert på planene, men informant 2 kunne fortelle at de forsøkte å holde seg oppdatert på planen av og til, men hva hun legger i av og til ga hun ingen svar på. Atle Dyregrov skriver at barn er de mest hjelpeløse og sårbare menneskene om et dødsfall rammer dem, dermed mener han at behovet for informasjon rundt om barns reaksjoner og hensiktsmessige måter og håndtere ulike situasjoner, er viktige for de voksne skal kunne forstå og hjelpe barn. (Dyregrov, 2013:13) Barnehager velger selv hvordan de skal tilegne seg kunnskaper rundt barns sorg, men som Dyregrov sier handler det om å ha kunnskap når situasjonen oppstår. En beredskapsplan vil bidra til kunnskap i detalj om hvordan man skal møte barn, hvordan man skal forholde seg til foreldre og andre instanser. Slik som jeg tolker dette så handler det om at informantene ikke har tilegnet seg nok informasjon rundt hva en beredskapsplan kan bidra til, og hvorfor det er viktig å kunne holde seg oppdatert på planene jevnlig. Dyregrov mener at det er et faktum i dagens samfunn at barn vil oppleve at noen av de nærmeste kan dø. Dette mener jeg er relevant i forhold til hvorfor barnehagene bør prioritere beredskapsplanene oftere. Selv om det finnes dårlig tid, og mye annet som skal planlegges må det kunne bli satt av tid til å kunne holde seg oppdatert. Jeg tror at barnehagene ser på beredskapsplanene som noe større enn det de er, og for mange kan det være tungt å gå igjennom planene. Jeg tolker det som at mange legger det til siden, de skyggelegger at situasjoner vil oppstå. Ved å sette seg inn i planene må man være bevist på at det kan hende, og for noen kan dette være følelsesmessig tungt.

Simones begrunner at døden har i stor grad blitt institusjonalisert, og at for mange så vil dette feltet være et tabuområde. (Simones, 1955:76) Alle tre informantene beskrev sorg som et tabubelagt område, et område som man ikke snakker så mye om. Informantene har like meninger om at sorg er et tabubelagt område, men informant 1 mener at dette har kommet med tiden, mens informant 2 mener vi har begynt å bli bedre på å snakke om sorg og død med tiden. Informant 3 begrunner med at vi er for feige til å snakke om sorg, hun mener at man selv velger å la det være tabubelagt, når samtalen oppstår så velger man å legge det til siden. Simones beskriver at fremmedgjøring av begrepene *død og sorg* hos unge vil bidra til at det blir vanskeligere å snakke om døden, det vil også bidra til at barn og unge blir usikre rundt hvordan man skal møte andre som opplever sorg. (Ibid. 78)

Informant 2 sier at om man selv har opplevd sorg, har man en større åpenhet for å kunne snakke om sorg åpent med andre, nettopp på grunn av at man har vært igjennom denne prosessen selv. Ut i fra dette så ser jeg at det informantene ikke er like åpne rundt å snakke om sorg på samme måte som informant 2. Jeg tror dette handler om å være trygg på seg selv,

trygg på hva man holder på med og kan henvise til egne erfaringer i samtaler med andre. Ut ifra det Simonnes beskriver så har informant 2 forstått at det blir bare vanskeligere å snakke om døden om man skal unngå dette. Simonnes understreker at det kan bli vanskelig for pårørende å forholde seg til andre, om de tydelig viser usikkerhet rundt dette samtaleemne. (Simonnes, 1995:78) Ut i fra dette så ser jeg at informantene er enige i at det er et tema som må taes tak i, det er et tema som vi må bli flinkere til å snakke om. Jeg synes det er spennende å se hvor ulikt informantene prater åpent rundt temaet sorg, og når informant 2 begrunner dette med at man blir mer åpen rundt temaet om man selv har erfart det. Jeg tolket dette som at barnehagen til informant 2 har hatt samtaler om temaet og blitt flinkere til å ta tak i det, mens de andre barnehagene ikke har hatt dette som et tema de har gått igjennom. Det er et faktum at vi en eller annen gang vil havne i en situasjon der barn eller andre voksne i barnehagen vil oppleve sorg. Hva skjer når ingen vet hva de skal gjøre på grunn av at ingen har tatt tak i temaet tidligere? Jeg fikk aldri noe konkret svar rundt hvorfor lederne ikke hadde tatt tak i temaet, men ut ifra svarene de ga så var dette et tema de ville bli bedre på å snakke om. Jeg tror at barnehagen til informant 2 har en ressursorientert holdning til arbeid med sorg hos barn, gode samtaler rundt temaet både sammen med personalet og barn i barnehagen vil bidra til at man kan belyse temaet, og det som en gang var tabubelagt kan bli et tema man kan snakke åpent om.

5.2 Omsorg for barn i barnehagen.

Som rammeplanen sier så har barn rett til omsorg og nærhet, barna har rett til å bli møtt med lydhørhet. (Kunnskapsdepartementet 2011:15-16) Igjennom mine resultater har jeg fått inntrykk av at de pedagogiske lederne har egne tanker om hvordan man skal møte barn og foreldre i sorg, men ut ifra de svarene jeg har fått så tolker jeg at de ikke har tilegnet seg nok kunnskap rundt hvordan man skal arbeide med dette. Barn i sorg er et viktig tema som har stor betydning for barns utviklingen, men samtidig så er det et tema vi ikke møter så ofte. Alle tre informantene hadde barnets beste i fokus. Men jeg fikk inntrykk av at de arbeidet ulik i forhold til det de vektla. Informant 1 hadde fokus på å ta tak i det daglige som berører barnet, og vektla viktigheten av at personalet var tilstede for barna i barnehagen. Hun fremhevet hvor viktig det er at barna får finne sin egen vei i sorgen. Eidhamar mfl., begrunner dette med at hvis noen opplever et alvorlig tap, ikke tillater seg å sørge, kan det fort få konsekvenser på lang sikt. I verste fall kan det føre til en såkalt opphengt sorgreaksjon. Det er viktig å påpeke at barn er svært sårbare, for dem er det helt avgjørende at de voksne møter dem der de er i sin sorg. (Eidhamar et al., 2014:161)

Ut ifra det Eidhamar sier så fortalte informant 1 at barn tar sorgen lettere enn hva de voksne gjør, voksne vil tenke mer på framtiden enn hva barn gjør. Personalet i barnehagen må ikke gå å synes mer synd på barna enn hva det trengs. Jeg synes at dette er en bra tankegang i forhold til hvordan man skal forholde seg til barna når de opplever sorg, kanskje har ikke barna den sorgen som vi tror at de har, da blir det viktig at vi er tilstede og er lydhøre i forhold til hva som opptar barna i her og nå situasjonen. Vet vi egentlig hva barna leker nå? Hvilke følelser er det som barna viser i leken? Dyregrov begrunner barns sorg med at ingen barn vil reagere på en og samme måte. Det vil være en stor variasjon på hvordan barn reagerer på nyheten om at noen er død. (Dyregrov, 2013:16) Som jeg tolker informantens svar så arbeider de med å være lydhøre for hva som opptar barnet her og nå. De observerer rundt hva som foregår rundt barnet, og er beviste rundt barns sorgprosess.

Informant 2 vektlegger at barn reaksjoner er viktige, hvordan barn reagerer vil påvirke deres daglige aktiviteter, ut i fra dette kan man se på barn om foreldrene sørger. I Meads teori kan man ut i fra dette se at barns selvbilde blir formet i samspill med omverden. Mead hevder at måten foreldre håndterer situasjonen på, kan være avgjørende for barnets utvikling og videre vekst. (Simonnes, 1995:25) Videre sier informanten at barn er oppmerksomme, de oppfatter mer enn vi tror. Det barn oppfatter vil tydelig komme fram i leken, og ut i fra dette så mener hun at de voksne skal være lydhøre ovenfor det barna gjør. Dyregrov sier at barn har begrenset forståelse for det som skjer, barns forståelse vil utvikles parallelt med barnets tankemessige modning gjennom barndommen. (Dyregrov, 2013:16) Ut i fra det informanten sier så ser jeg at de arbeider godt med omsorg ovenfor barna, ved å observere og være lydhøre for hva barna har å fortelle. Informanten viser til kunnskaper rundt barns reaksjoner, og hvordan man skal arbeide med reaksjonene. Som Mead hevder bør personalet være observant i forhold til hvordan de uttrykker seg til barna, og hvordan de tar tak i barns interesser og utsagn har mye å si for barns utvikling av selvbilde.

Informant 3 legger stor vekt på å ta barns sorg på alvor ved ha fokus på omsorg og trygghet i prosessen. Informant 2 og 3 vektlegger de samme områdene rundt hvordan man skal kommuniserer sammen med barn. Informant 3 fremhever at ærlighet og respekt er sentralt i forhold til kommunikasjon sammen med barn og foreldre som opplever sorg. Dyregrov påpeker at det er liten hensikt i å holde informasjon rundt dødsfallet for barn. Barn vil og trenger og høre sannheten, og kommunikasjonen bør være tilpasset deres alder. (Dyregrov, 2006:93) Ut i fra svarene til informant 2 og 3 ser jeg at de har kunnskaper rundt barns forståelse av andres væremåte, de er bevisste rundt hvorfor man skal være ærlig og møte barn

med respekt. Jeg tolker det som at alle tre informantene har tilegnet seg kunnskaper i forhold til barns reaksjoner i sorgprosessen, men jeg ser at informant 2 og 3 er mer bevisste i forhold til hvordan man skal kommunisere og uttrykke seg sammen med barn. Jeg synes det er viktig at man er observant i forhold til hvilken væremåte man uttrykker sammen med barn, som informantene sier så observerer barna alt, selv om vi tror at barn ikke får med seg det som blir fortalt, er de oppmerksomme på hvordan vi kommuniserer med hverandre. Som Mead sier så danner vi oss selv gjennom hvordan andre seg på oss, vi forandrer oss etter verden rundt oss. Dyregrov mener at det viktigste hjelpen vi kan gi barna, er at vi tar vare på oss selv. Selv om situasjonen er tung og vanskelig, må man kunne gi oppmerksomhet til barna. (Dyregrov, 2013)

5.3 Samarbeid med foreldre med veiledning som ressurs.

Ut i fra intervjuene ser jeg at det er et stort skille mellom informantene, og det er ikke alle som driver med veiledning og framfor alt ikke veiledning av foreldre. Alle informantene fremhevet foreldresamarbeidet med begrepene tillit og gjensidig respekt. Jeg synes det er spennende å kunne se skillet mellom hva informantene legger i veiledning og hvordan de praktiserer dette i barnehagen. Ut i fra mine egne erfaringer så har veiledning vært en positiv egenskap i forhold til å kunne utvikle seg videre, samtidig som man er med på å løfte hverandre opp. Rammeplanen skriver at foreldre kan ha behov for hjelp og veiledning i oppdragelsen, det kan handle om å søke ekstern hjelp og veiledning i arbeidet med barn og familier i vanskelige situasjoner. (Kunnskapsdepartementet, 2011:18) I denne sammenhengen handler det om å veilede familier som opplever sorg etter dødsfall.

Da jeg sprute *Informant 1* om hva hun mente var viktig i forhold til veiledning og foreldresamarbeid fortalte hun at det er viktig å kunne gi gjensidig informasjon, alle partene i samarbeidet bør være åpne og samarbeide godt. Som jeg tolket det informanten sa, så handler veiledning om å kunne veilede/hen vise foreldrene videre til andre instanser, mens veiledning av personalet handlet om å bruke hverandres erfaringer og kunnskaper. Ut ifra dette så virket det som om at hun ikke helt hadde forståelse for hva veiledning av foreldre betyr, men veiledning av personalet hadde hun forståelse av. Som informanten fortalte videre mente hun at det ikke finnes tid i hverdagen til å kunne gå inn i den dype samtalen med foreldrene. Jeg tolker dette som at informanten tenker større om veiledning av foreldre, enn hva veiledning av personalet er. Grythe mfl. Skriver at kommunikasjon og informasjon er en forutsetning i samarbeid med foreldre. (Grythe et al, 2013) Jeg tenker at veiledning av foreldre vil inneholde god kommunikasjon med gjensidig informasjon der foreldre får muligheten til å søke

veiledning rundt det de har behov for, ved god kommunikasjon vil man kunne være tilstede i samtalen og vise respekt for foreldrene. *Informant 2* fremhever at veiledning bør skje hver eneste dag, og at det bør være en naturlig del av deres hverdag. Informanten vektlegger også at kommunikasjonen med foreldrene er viktig, for det er ingen som kommer med informasjon om man ikke etterspør den. Ut i fra dette så ser jeg informantene vektlegger at kommunikasjon er viktig. Bateson skriver at alt vi gjør er kommunikasjon, hvilke ord og kroppsspråk vi ut speiler hvordan andre oppfatter det vi sier. (Birkeland et al., 2014) Informanten forteller videre at man bør opparbeide seg tillit og respekt. Hun forteller at det er større behov for veiledning av foreldre nå, enn hva det var før. Ut ifra det Bateson sier om kommunikasjon så kan man opparbeide seg tillit via pålogget kommunikasjon. Når informanten sier at foreldrene har mer behov for veiledning nå, enn hva det var før så tolker jeg dette med at vi er på vei inn i en ny generasjon, det er mer som opptar familier nå, og det er mer informasjon som har kommet rundt barns utvikling. *Informant 3* forteller at hun har lite erfaring rundt veiledning i barnehagen, men hun har et ønske at veiledning kunne bli en del av hverdagen, men det finnes aldri tid til å kunne veilede hverandre eller foreldre. Ut ifra det informantene sier om veiledning av foreldre så tolker jeg dette som at det er behov for det, men de har ulike tanker rundt hvorfor og hvordan man skal jobbe med dette. I veiledning av foreldre som opplever sorg sier Birkeland mfl. at det er mulighet for gestaltveiledning, der blir man opptatt av veisøkers følelser og kroppsspråk og dermed kan man komme inn på hva foreldrene ønsker og har behov for. En samtale bør starte med «*Jeg forstår at du opplever dette som vanskelig*». (Birkeland et al., 2014) Som informant 1 understreker må man kunne kjenne sine egne grenser, vi skal ikke gå inn i en terapisaamtale, det har vi verken tid eller utdanning for. Veiledning av foreldre kan være tungt å ta tak i, og som informant 2 sier er det viktig å være trygg på rollen sin og vise respekt for de pårørende.

6. KONKLUSJON

I denne studien har jeg forsøkt å finne svar på hvorfor det er viktig å arbeide med barns sorg, og hvordan barnehagene arbeider med veiledning av foreldre. Jeg har vært i tre ulike barnehager og intervjuet en pedagogisk leder, der sorg hos barn, foreldresamarbeid og veiledning har vært i fokus. Jeg har brukt teori for å kunne drøfte og analysere svarene jeg fikk av mine informanter. Problemstillingen min: «*Hvordan kan pedagogiskleder veilede foreldre til barn som opplever sorg?*» I analysen av intervjuene kom det fram ulikheter og likheter mellom barnehagene. To utav lederne hadde erfaring med barn i sorg, mens den siste aldri hadde hatt situasjoner med sorg i barnehagen. Bare en barnehage drev med veiledning

aktivt både hos foreldre og personalet, mens en barnehage drev med veiledning blant personalet og den siste hadde ikke erfaring med veiledning i barnehagen. Jeg fokuserte på hvordan pedagogiskleder arbeidet med veiledning av foreldre som opplever sorg. Med dette som utgangspunkt kategoriserte jeg inn resultatet etter tema og relevant teori, temaene gjenspeiles i resultat og drøftings kapitlet. I den første barnehagen arbeidet pedagogisk leder med å ta vare på det som gjaldt barnet daglig, observerte og var lydhøre i forhold til det som barn var interesserte i her og nå. De arbeidet ikke med veiledning av foreldre på den måten som veiledning tilsier, men vektla veiledning som å henvise foreldrene videre til andre instanser. Grunnen til at de ikke drev med veiledning av foreldre var for at de ikke hadde tid og utdanning til å gjennomføre samtaler. De var flinke til å se barns beste, og hadde omsorg som et viktig tema når barn opplever sorg. Informanten vektla leken som en viktig ressurs rundt barns bearbeiding av sorg. Alle tre barnehager hadde omsorg og tillit som sentrale begreper når det gjaldt barn i sorg, noe som også teorien vektlegger i forhold til barns sorgprosess. Informant 2 praktiserte veiledning godt, de veiledet både foreldre og personalet i forhold til å opparbeide seg tillit til hverandre. De arbeidet bevist med å være pålogget på jobb, alt vi gjør er kommunikasjon og barn ser og hører mer enn vi tror. For informant 3 var veiledning i barnehagen ukjent, men dette var noe som informanten ville ta med seg videre. Som jeg har tolket alle barnehagene, så har man for lite kunnskap rundt barns sorg, og hvordan man skal ta vare på barna best mulig. Alle informantene hadde gode tanker rundt hva som var viktig å arbeide med, og hvorfor de skulle jobbe med dette. I undersøkelsen min fant jeg ut at viktigheten med å arbeide med barns sorg, er på grunn av at barn reagerer ulikt, noen vil reagere mer enn andre og noen trenger mer hjelp til å sette ord på følelser for å komme seg igjennom prosessen. Barn er oppmerksomme og oppfatter mye, og som informantene sa så merker man på barn når noe er galt. Jeg tolker det som at hvilke signaler man sender ut via nonverbal og verbal kommunikasjon har mye å si i forhold til hvordan barn oppfatter oss. Barn har behov for omsorg, omsorg som bygger trygghet og dekker barns behov. Omsorg skal bidra til å gi barn trygge rammer i sorgprosessen, barn er de mest sårbare når krisen rammer dem. Jeg har fått bekreftet mine tanker om at voksenrollen er utrolig viktig i barns sorgprosess, er den voksne utrygg, blir også barn utrygt. Barnet speiler seg i oss som voksne og andre barn, de former seg etter det vi gjør med vår væremåte. Gjennom denne undersøkelsen har jeg fått bekreftet at mine tanker rundt sorg som et tabubelagt område, og mange barnehager unngår å ta tak i temaet.

7. REFERANSER

- Barnehageloven (2005). Lov om barnehager. Hentet 1/6-2016 fra:
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64>
- Bergsland, M.D. & Jæger, H., 2014. *Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen*, Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Birkeland, Å. & Carson, N., 2013. *Veiledning for barnehagelærere*, Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Bugge, K.E & Røkholt, E.G., 2009. *Barn og ungdom som sørger*, Bergen: Fagbokforl.
- Dyregrov, A., 2013. *Sorg hos barn*, Bergen: Fagbokforl.
- Dyregrov, A., 2006. *Små barns sorg*, Bufetat.
- Eidhamar, L.G & Leer-Salvesen. P., 2014. *Nesten som deg selv*, Oslo: Cappelsen damm akademisk.
- Grythe, J & Midtsunnstad, J.H., 2013. *Foreldresamarbeid i barnehagen*, Kristiansand: Høyskoleforl.
- Kunnskapsdepartementet. 2011. *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet. Hentet 1/6-2016
<http://www.udir.no/Barnehage/Rammeplan/Rammeplan-for-barnehagens-innhold-og-oppgaver/>
- Regjeringen, Kunnskapsdepartementet. (2008-2009) *Kvalitet i barnehagen*. (St.meld. nr. 41 2008-2009) Hentet 1/6-2016
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-41-2008-2009-/id563868/?q=stortingsmelding>
- Løkken, G. & Søbstad, F., 2013. *Observasjon og intervju i barnehagen*, Oslo: Universitetsforl.
- Postholm, M & Jacobsen, D.I., 2011. *Læreren med forskerblick*, Kristiansand: Høyskoleforl.
- Skants, P., 2008. *Omsorg i kriser*, Oslo: Gyldendal akademisk.
- Simonnes, A., 1995. *Møte med barn i sorg og krise*, Gjøvik: Det norske samlaget.
- Statistisk Sentralbyrå (2015). Dødsfall, endelige tall. Hentet 1/6-2016
<http://www.ssb.no/utdanning/statistikker/barnehager/aar-endelige/2015-05-04#content>
- Tholin, K.R., 2013. *Omsorg i barnehagen*, Bergen: Fagbokforl.
- Tveiten, S., 2013. *Veiledning: mer enn ord -*, Bergen: Fagbokforl.

8. VEDLEGG

8.1 Intervjuguide.

Barn i sorg. Veiledning av foreldre der barn opplever sorg, og personalets erfaringer med bearbeiding av sorg som reaksjon.

Intervju guide vår 2016

Semistrukturerte individuelle intervju med henholdsvis pedagogisk leder.

- **Innledning**
Tema for bachelor

- **Bakgrunnsopplysninger**
Innledning om intervju objektet – Stilling, Arbeidserfaring?
Hvilken erfaring med tema barn i sorg?

- **Sorg**
Begrepsavklaring – Hva betyr sorg for deg?
Kunnskaper – Hvilke kunnskaper har du rundt barns sorg?
Kunnskaper – Hvilke sorgreaksjoner er du kjent med?
Erfaring – Hvilke erfaringer og tanker har du rundt barns sorg?
Erfaring – Hvordan jobber du med sorg sammen med barn?
Møte med sorgen – Hvordan møter du noen som opplever sorg?
Forberedelse – Føler du deg forberedt om du skulle oppleve sorgsituasjonen?

- **Foreldresamarbeid**
Begrepsavklaring – Hva legger du i et foreldresamarbeid?
Kunnskap – Hvilke kunnskaper har du rundt foreldresamarbeidet?
Erfaringer – Hvilken erfaring og tanker har du ved møte av foreldre der det finnes sorg?
Erfaringer – Hvilke reaksjoner har du møtt fra foreldre?
Hvordan ville du ha møtt foreldre der barn opplever sorg? Eventuelt hvorfor?

- **Veiledning**
Begrepsavklaring – Hva er veiledning for deg?
Kunnskap – Hvilken kunnskap har du rundt veiledning av foreldre?
Erfaring – Hvilken erfaring har du med veiledning?
Veiledning – Hvordan ville du brukt veiledning i møte med foreldre der barn opplever sorg?
Eventuelt – Hvilke situasjoner?
Planer – Finnes det planer for veiledning av foreldre i barnehagen?

- **Generelt**
Planer – Finnes det planer for arbeid med sorg? Beredskapsplan?
Etterarbeid – Hvordan jobber dere med sorg i etterkant? Og hva kan dere forbedre?

- **Har du noe du vil tilføye?**

8.2 Samtykkeskjema.

Informasjonsskriv til informanten.

Vi har vært i kontakt angående din deltagelse i mitt bachelorprosjekt «Veiledning av foreldre til barn som opplever sorg». Jeg er svært glad for at du vil bidra, på grunn av at dine tanker rundt mitt tema er av stor interesse for meg. Målet med prosjektet er å sette søkelyset på hvordan pedagogiskleder arbeider med veiledning med tanke på barns opplevelse av sorg.

Min veileder i prosjektet er Kathrine Moen ved Nord Universitet. Arbeids tittelen «Barn i sorg» er under bearbeiding, og den kan endres underveis.

De empiriske undersøkelsene dreier seg om ett eller flere dybdeintervju med et utvalg av barnehagens pedagogiske ledere. Jeg ønsker å ta opp samtalene på en digital lydopptaker fordi dette vil være en god støtte under analysearbeidet. Alle opplysninger om deg vil oppbevares konfidensielt under prosjektperioden og ingen enkelt personer vil kunne gjenkjennes i det publiserte materialet. Lydopptaket slettes og øvrig datamaterialet anonymiseres senest innen 30.04.2016.

Prosjektet skal være ferdig 02.06.2016. Det er frivillig og delta, og du kan når som helst trekke deg fra prosjektet uten å måtte begrunne det. Jeg ser fram imot et godt samarbeid! Ta gjerne kontakt ved spørsmål og kommentarer!

Jeg har mottatt skriftlig informasjon og er villig til å delta i studien:

Signatur:

Dato:

Opplasting av samtykkeskjema

Opplasting samtykkeskjema

Last opp pdf.-filen her. Maks én fil.

BESVARELSE

Filopplasting

Filnavn	5247175_cand-3365692_5224941
Filtype	pdf
Filstørrelse	15.099 KB
Opplastingstid	01.06.2016 14:58:55

Neste side
Besvarelse
vedlagt

**SAMTYKKE TIL BRUK AV PROSJEKT, KANDIDAT-, BACHELOR-
OG MASTEROPPGAVER**

Forfatter(e): Jannike Tørstad Hildrum.

Norsk tittel: Barn i sorg.

Engelsk tittel: Children and sorrow.

Studieprogram: Barnehagelærer.

Emnekode og navn: BLU360

JA Vi/jeg samtykker i at oppgaven kan publiseres på internett i fulltekst i Brage, Nords' åpne arkiv

Vår/min oppgave inneholder taushetsbelagte opplysninger og må derfor ikke gjøres tilgjengelig for andre

Kan frigis fra: _____

Dato: 02.06.2016

Jannike T. Hildrum

_____
Underskrift

